

TEME

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 47, godina XXIV
maj, 2019. [str. 23-32]

© Monos 2019

Kratak osvrt na razvoj kulturne politike Europske unije

Dr. sc. Edin Veladžić

U radu je u kratkim crtama predstavljen razvoj kulturnih politika u okviru institucija Europske unije. U početnoj fazi europskih integracija oblast kulture nije našla svoje mjesto, što i nije iznenađujuće ako imamo u vidu političko-ekonomsku prirodu Europske zajednice. Prve budžetske linije za kulturu Europski parlament odobrava početkom 70-tih čime su stvorene pretpostavke za uspostavu prve administrativne jedinice za oblast kulture. Na taj način uspostavljen je strateški most za pripremu novih zahtjeva za djelovanje na polju kulture. Ti pokušaji posljedica su značajnijih promjena u promišljanjima o ulozi kulture i kulturnim aktivnostima. Tada je započelo sazrijevanje spoznaje o potencijalnoj ulozi kulture kao sredstva za rješavanja društvenih i ekonomskih pitanja, što je dovelo do legitimacije kulturnih aktivnosti na nivou Europske zajednice.

Ključne riječi: Europska zajednica, Europska unija, integracije, kultura, kulturna politika

UVOD

Sistemsko bavljenje kulturnom politikom na nivou Europske unije (EU) nema toliko dugu tradiciju, što nije iznenađujuće ako imamo u vidu političku prirodu Europske zajednice u prvim decenijama njenog postojanja. Europska unija je u prvom planu rezultat ekonomskih i sigurnosno motiviranih integracija. Kultura je u tom procesu dugo vremena bila marginalno područje. Međutim, njen značaj za integracijske procese vremenom je dobivao na važnosti. U prilog tome govori i često citirana izjava pripisana Jean Monnetu, francuskom državniku i utemeljitelju Europske zajednice (EZ), u kojoj kaže: “*da imam priliku vratiti proces europskih in-*

tegracija na početak, možda bih predložio da se krene od kulture.” Iako neki teoretičari EU kulturnih politika sumnjaju u vjerodostojnost te izjave, to ne predstavlja problem visokim zvaničnicima Unije da je citiraju kada pozele dodatno ojačati svoju argumentaciju za većim intervencijama u oblasti kulture.¹ Kulturnu politiku Europske unije nije moguće razumjeti izvan šireg konteksta političkog projekta europskih integracija i tranzicije Europske unije iz zone slobodne trgovine u, još uvijek nedovoljno definisane, “federalne” države. Postepeno se razvijala, dobivala na značaju da bi 80-tih godina prošlog stoljeća dobila prve konkretne forme.

Razvoj kulturne politike u institucijama Europske Unije

U prvim godinama nastanka i djelovanja Europske zajednice kultura se sporadično spominje. Rimski ugovor iz 1957., koji je postavio temelje Europskoj uniji, sadrži dvije manje reference na kulturu. Jedna se odnosi na “nediskriminaciju”, a druga na izuzetke od slobodnog kretanja roba, gdje posebna pravila vrijede za “zaštitu nacionalnog blaga koje posjeduje umjetničku, historijsku ili arheološku vrijednost”.² Prvi ugovori o uspostavljanju Zajednice naglašavaju principe poštivanja različitosti kultura, običaja i uvjerenja, što uključuje i različitost jezika. Današnja jezička politika Unije, odnosno njena višejezičnost definirana je još Uredbom Vijeća EZ iz 1958. godine. Kasnije, u nekoliko deklaracija iz perioda 1950.-1977. godina izražena je podrška ideji europskog ujedinjenja referirajući se na zajedničko naslijeđe. Posebnu težinu ima Deklaracija o europskom identitetu iz 1973. godine koja ukazuje na neophodnost jačanja kohezije i značaj kulture u tom procesu. Naredne godine i Europski parlament je

usvojio rezoluciju kojom poziva na očuvanje zajedničke europske baštine. Prvi izvještaj o kulturnoj politici Zajednice urađen je 1976. godine. Tada je u političku terminologiju uveden izraz “europski građanin”, s tim da će taj pojam svoju pravnu dimenziju dobiti tek nakon Maastrichta (1992.). Iste godine Europska komisija pokrenula je postupak izrade dokumenta s planom za kulturne aktivnosti, a 1977. godine upućena je inicijativa Vijeću ministara za donošenje dokumenta pod naslovom “Aktivnosti Zajednice u kulturnom sektoru”, koji se primarno odnosio na utjecaje ranijih ugovora Zajednice na sektor kulture.

Početakom 80-tih prošlog stoljeća uloga kulture kao faktora ekonomskog i društvenog razvoja postaje još više prepoznata u politikama Zajednice i svijest o njenom značaju jača unutar europskih institucija. Od 1982. do 1986. godine radilo se na definiranju oblika i obima aktivnosti kulturne saradnje, poštujući pravilo supsidijarnosti. Godine 1984. Europsko vijeće uspostavlja ad hoc Komitet za “Europu naroda”. Zadatak Komiteta bio je predložiti mjere za “jačanje i promociju identiteta Zajednice i njenog imidža kod svojih građana i prema ostatku svijeta”. Te godine uspostavljen je i prvi program na nivou Zajednice u oblasti kulture, odnosno za zaštitu arhitektonske baštine i trajao do 1996. godine. Program je podržavao restauratorske radova, kreirao zajedničke standarde i poticao širenje novih znanja među članicama Zajednice. Od 1987.-1992. godine imamo period redovnih sastanaka Vijeća ministara odgovornih za kultura na nivou Europske zajednice, a u Europskom parlamentu osnovan je Komitet za kulturu.³

1 Scott, M. Louise and Kirby, Simon. (1995) *More Bread and Circuses. Who Does What in Europe*, London: Arts Council of Great Britain, p. 40.

2 European Economic Community, Treaty of Rome, (1957) Articles 36. https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf (pristupljeno 07.03.2018.)

3 U EU parlamentu danas djeluje Komitet za kulturu i obrazovanje. Ima vrlo važnu ulogu za sve aspekte EU kulturnih politika. Više vidjeti na: <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/cult/members.html>

S ciljem jačanja kohezivnog faktora unutar Zajednice pokrenuti su programi školskih razmjena, dobrovoljnih radnih kampova za mlade i uvođenje "europske dimenzije" u nastavne kurikulume. Ove populističke mjere dizajnirane su radi jačanja europske svijesti i europeizacije kulturnog sektora. Da bi se stvorila Europa naroda istaknuti su zahtjevi za novim simbolima koji bi promovirali i komunicirali principe i vrijednosti Zajednice. Za simbole se kaže da imaju ključnu ulogu u jačanju svijesti, ali da postoji i potreba da europski građanin bude svjestan različitih elemenata koji grade njegov europski identitet. Taj identitet se sastoji iz kulturnog jedinstva sa svim svojim različitim izrazima i historijskim poveznicama koje povezuju narode Europe.⁴

U svjetlu navedenog iz perioda 80-tih bilježimo usvajanje plave zastave sa 12 žutih zvijezda, europske himne, kreiranje poštanskih markica sa portretima poznatih osoba koji su imali snažan utjecaj u ujedinjavanju Europe, proglašavanje 9. maja danom Europe i praznikom, standardizaciju europskih pasoša, vozačkih dozvola, tablica na autu itd. Sve su to mjere koje su na simboličkoj ravni trebale doprinijeti stvaranju europskog identiteta i jedinstva europskih naroda. Za audiovizuelni sektor od posebnog je značaja direktiva o audiovizuelnim medijskim uslugama kojom se uspostavlja minimalni zajednički skup pravila koja vrijede na području cijele Unije i kojima se omogućava prijenos televizijskih programa iz jedne europske zemlje u drugu.⁵ Sve aktivnosti Unije u oblasti kulture do 90-tih temeljile su se na pojedinačnim re-

zolucijama Vijeća kojima je Komisija pružala manju finansijsku podršku. Procjenjuje se da je Europska unija u periodu 1989.-1993. investirala 2.47 milijardi eura u kulturu, odnosno u prosjeku 494 miliona godišnje kroz sve intersektorske politike.⁶

Kulturne inicijative Unije vođene su u uvjerenju da kultura može biti mobilizirajući faktor da potakne ljude na jedno novo i drugačije razmišljanje o sebi kao "Europljanima", a ne ekskluzivno pripadnicima svoje nacije, odnosno države. U dokumentu Europske komisije iz 1988. godine istaknuto je da "Europska unija koja se gradi ne može imati samo ekonomske i društvene ciljeve kao jedinu svrhu. Ona također uključuje nove vrste solidarnosti na temelju pripadnosti europskoj kulturi".⁷

Nova faza u razvoju EU kulturne politike (1993.-1999.) nastupa Ugovorom iz Maastrichta. Tim ugovorom u upotrebu je ušao pojam "europsko građanstvo" kao pravna kategorija. Prvi put je formalno prepoznata kulturna dimenzija europskih integracija, a u nadležnost Zajednice uvedeno je nekoliko novih područja, uključujući obrazovanje, mlade, zaštitu potrošača, javno zdravstvo i kulturu. Značajno je proširena sfera upravljanja EU institucija. Postavljanjem kulture *de jure* kao kategorije iz Ugovora sve ranije i tekuće aktivnosti u oblasti kulture dobile su legitimitet. Činjenica da se jedan član Ugovora odnosio na kulturu ima mnogo više od simboličkog značenja. Sve do tad nije bilo pravnog osnova za direktno uključivanje u to područje. Ta činjenica na neki način odražava tradicionalni stav kojeg su EU politolozi i

4 European Commission, (1988) A People's Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, document COM(88)331 final, 7 July, Brussels.

5 European Council, Directive, (1989) The Television without Frontiers (TWF), (89/552/EEC), amended by Directive 97/36/EC of the European Parliament and of the Council of 30 June 1997.

6 Sandell, Terry. (1997) Cultural issues, debate and programmes, in P. Barbour (ed.), European Union Handbook, London: Fitzroy Dearborn, p. 272

7 European Commission, (1988) A People's Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, document COM(88)331 final, 7 July, Brussels.

analitičari imali prema kulturi i prilično sužene definicije kulture koje su koristili.⁸

Tek Maastrichtskim ugovorom po prvi put se potencira važnost planskog i strateškog djelovanja Unije na polju kulture. U članu 128. Ugovora o EU ponuđene su konkretne smjernice koje se odnose na produbljene i širenje spoznaja o kulturnim i historijskim vrijednostima europskih naroda, očuvanje kulturne baštine, poticanje nekomercijalne kulturne razmjene, umjetničkog i književnog stvaralaštva. Novi EU ugovor sadržavao je i poziv na dijalog i saradnju s trećim zemljama, europskim i neeuropskim, kao i sa međunarodnim organizacijama, posebno Vijećem Europe.

Tragajući za historijskim i antropološkim pretpostavkama razvoja EU kulturnih politika britanski politolog Cris Shore u jednom svom istraživanju pokušao je odgovoriti na pitanje zašto je kultura, koja je do kraja 80-tih toliko ezoterična i od marginalnog interesa, najednom postala tako važna u očima kreatora EU politika? I drugo, koje su posljedice pojačanog zanimanja i EU intervencija u oblast kulture po pitanju kulturne raznolikosti, građanstva, socijalne isključenosti i demokracije? Za Shorea je sporno to što je u početku kulturna politika Europske zajednice vođena pretpostavkom o kulturi kao integrativnom mehanizmu. Međutim, kultura je, po njegovom mišljenju, iskorištena kao sredstvo za promociju solidarnosti i socijalne kohezije među samim Europljanima i jačanje eurocentrizma. Na takav način kreirane kulturne politike u svojim osnovnim koncepcijama sadržavale su isključivost i netrpeljivost, posebno prema onima koji službeno ne pripadaju europskoj kulturi, kao što su Afrikanci, Azijati i svi ostali građani neeuropskih

korijena. Izvještaji Europske unije o borbi protiv rasizma iz tog perioda nedvosmisleno ukazuju da je multikulturni karakter savremenih europskih društava prepoznat. Shore problem vidi u tome što se ta spoznaja ne ogleda u EU kulturnoj politici, za koju bi se prije moglo reći da odražava interese europskih političkih elita i malog kulturnog lobija u Briselu.⁹

I dok su specifične kulturne inicijative uvijek rezultat kompromisa i pregovora između pojedinih država članica, kulturnu politiku Europske unije u širem smislu prvenstveno oblikuju politički faktori koji sve više prepoznaju komercijalnu važnost kulturne industrije, posebno u oblasti turizma i komunikacijskih tehnologija. Kod kreatora EU politika sve jače je bilo uvjerenje da je za stvaranje čvrste ujedinjene Europe, pored ekonomske i monetarne unije, zajedničkog pravnog i političkog sistema vrijednosti, nužno i stvaranje vidljivog osjećaja europske svijesti i izgradnja zajedničkog identiteta među europskim narodima. Teorijski je to lako objašnjivo. Svi politički sistemi, naročito demokratski, traže legitimitet na polju kulture. Da bi imale taj legitimitet i autoritet, političke institucije moraju uživati saglasnost građana u čije ime upravljaju. Stoga je i ključna prepreka u daljem procesu europskih integracija prepoznata u nedostatku šire narodne podrške. Postalo je očito da europski narodi još uvijek nisu prihvatili EU institucije i ideale na način kako su to priželjkivali kreatori EU politika i kako se to očekivalo po tradicionalnim teorijama integracija. Početkom 90-tih osjetila se potreba za novim integracionim zamahom i glavni izazov za Europsku komisiju bio je kako transformirati "Europu institucionalnih struktura" u "Europu naroda".¹⁰

8 European Commission, (1996) First Report on the Consideration of Cultural Aspects in European Community Action, document COM(96)160, 17 April, Brussels.

9 Shore, Cris. (2001) The cultural policies of the European Union and cultural diversity, Research position paper 3, in *Differing Diversities Transversal Study on the Theme of Cultural Policy and Cultural Diversity* (by Tony Bennett), Council of Europe Publishing, p. 108.

10 Isto, 109.

Mnogi poznavaoци EU politika skloni su tvrdnji da sve do Maastrichta i ne postoji nešto što bi se moglo nazvati kulturnom politikom Zajednice. U ranijem periodu oni su vidjeli samo razne *ad hoc* "kulturne akcije", na osnovu rezolucija Europskog parlamenta i sporazuma ministara kulture. Pravni problem nepostojanja uporišta za direktne intervencije u kulturi u ranijim ugovorima morao se prevazići i visoki zvaničnici Zajednice posegnuli su za ekonomskim argumentima u cilju postizanja kulturnih i političkih ciljeva. To i nije predstavljao poseban problem s obzirom da granice između ekonomskih i kulturnih poslova i nisu nepropusne. Ugovorom iz Maastrichta otvorena je mogućnost djelovanja u najširem području kulture, od audiovizualnih djelatnosti, knjiga, izdavaštva, materijalne i nematerijalne kulturne baštine do svih ostalih oblika kulturnih izričaja. Pritom, u skladu sa načelom supsidijarnosti, područje kulture ostaje i dalje u nadležnosti država članica.

Ključna odredba iz člana 128. je da Zajednica pridonosi procvatu kultura država članica, poštujući njihovu nacionalnu i regionalnu raznolikost te istovremeno pridonosi da zajednička kulturna baština dođe do izražaja. Djelovanje Zajednice mora biti usmjereno na poticanje saradnje među njenim članicama i, ako je potrebno, podržavati i dopunjavati njihove aktivnosti na slijedećim područjima:

- poboljšanje znanja, širenje kulture i historije europskih naroda,
- očuvanje i zaštita kulturne baštine od europskog značaja,
- nekomercijalna kulturna razmjena,
- umjetničko i književno stvaralaštvo, uključujući i audiovizualni sektor.¹¹

Analitičari EU kulturnih politika kazat će da je upravo član 128. klasičan primjer

primjene načela supsidijarnosti, jer ne daje pravni mandat Uniji da vodi ili kontrolira politike u kulturnom sektoru već jednostavno samo potiče kulturnu suradnju među državama, pruža im podršku i dopunjuje njihove aktivnosti tamo gdje je potrebno. U Ugovoru je još navedeno da će Zajednica uzeti u obzir sve kulturne aspekte svog djelovanja i po drugim sektorskim politikama. To predstavlja važno priznanje za kulturu jer je ovakvim pristupom ušla u intersektorsko polje čime se otvorila mogućnost kulturnim organizacijama da učestvuju u programima koji nisu striktno usmjereni na kulturu i povlače iz njih sredstva za različite vrste kulturnih aktivnosti i investicija. Kako bi se izbjegla opasnost od centralizacija kulturne politike na nivou Unije u paragrafu 5 navedena su tri ograničenja za poduzimanje kulturnih aktivnosti. Ona predviđaju da svaki postupak mora doći nakon savjetovanja s Odborom regija, isključena je obaveza usklađivanje domaćih zakona s članom 128. i svaka mjera koju predloži Komisija mora dobiti jednoglasnu podršku Vijeća ministara.

Pojavili su se i kritičari koji su ukazivali na nedovoljno pravno jasne odrednice člana 128. poput fraze «*pridonose procvatu kultura*». Druga zamjerka kulturnoj politici Unije jeste, kao i u slučaju većine država članica, što su one često kontradiktorne u praksi. Postavilo se pitanje kako pomiriti politike slavljenja nacionalne i regionalne kulturne raznolikost, a istovremeno raditi na isticanju zajedničkog kulturnog naslijeđa. Na koji način slaviti kulturnu raznolikost i izbjeći opasnost da se sklizne u šovinizma i kulturni nacionalizam? Tu je i dilema šta zapravo znači «*zajedničko kulturno naslijeđe*»? Intenzivne rasprave vođene su o promoviranju kulturne raznolikosti.¹²

11 European Commission, (1992) Treaty on European Union, Maastricht, Luxembourg.

12 Council of Europe, (2013) The intercultural city step by step, Practical guide for applying the urban model of intercultural integration, Council of Europe, Strasbourg Cedex.

Kao odgovor na ove probleme i dileme iz 90-tih, Europska unija je usvojila slogan *“jedinstvo u različitosti”* kao centralni motiv svoje kulturne politike. Umjesto promoviranja jedne kulture koju zajednički dijele svi Europljani, u prvi plan je istaknut mozaik različitih kultura. Europska kultura je definirana u pluralu, kao *“kultura kultura”* koje kombinirane daju jednu cjelinu, a ne prosti zbir različitih dijelova. U novom političkom diskursu Unije naglasak je stavljen na zajedničke historijske korijene, zajedničku baštinu i pripadnost jedinstvenom *“europskom području kulture”*. Sam izraz *“područje kulture”* povezan je sa antropologijom u devetnaestom stoljeću i koristio se uglavnom radi razvrstavanja predmeta u muzejima. Narodi i njihovi predmeti razvrstavani su prema pripadnosti određenoj regiji, omeđeni kulturom koja ih razdvaja od ostalih rasa, vjera, jezika, običaja i prirodnih staništa. Međutim, ulaskom u eru globalizacije, mobilnosti stanovništva, sve većeg transnacionalnog protoka informacija, roba i usluga, koncept *“područje kulture”* je postao ograničavajući i sa limitiranom upotrebom.

Prihvatajući moto *“jedinstvo u različitosti”* jedan od prvih zaključaka kreatora kulturnih politika Europske unije bio je da su usvojili više pluralistički, a manje instrumentalni pristup kulturi. Međutim, dublje analize ukazuju na nešto drugo. EU kulturne politike manje su posvećene promoviranju razlika, odnosno multikulturalizama kao ideje europskog jedinstva i sveobuhvatne raznolikost. Nacionalne različitosti su obično predstavljene kao fragmentirani elementi zajedničke civilizacije

čije korijene nalazimo u staroj Grčkoj, Rimu i kršćanstvu. Pokrenuta je inicijativa pisanja udžebenika koji su trebali prikazati povijest iz *“europske perspektive”* čime se dovodi u pitanje hegemonija nacionalističke historiografije.¹³ Rezultat ove inicijative je iznimno eurocentrična konstrukcija prošlosti koja ignorira tamniju stranu europskog moderniteta, uključujući naslijeđe ropstva, kolonijalizma, imperijalizma i rasizma. Žestoke kritike upućene su na ovakav pokušaj Unije da europsku kulturnu politiku predstavi iz jedne građanske elitističke perspektive.¹⁴

Ono što je posebno upečatljivo jeste da se u predstavljanju europskog kulturnog naslijeđa gotovo ne spominje doprinos pisaca, umjetnika, naučnika i drugih kulturnih radnika neeuropskog porijekla. Za Yasmin Alibhai-Brown uopće nije iznenađujuća činjenica da u to vrijeme višemilionska muslimanska populacija još uvijek nije vidjela sebe kao dio europskog projekta u bilo kojem smislu, s obzirom da se identitet Europe gradi oko pretpostavke o zajedničkim grčko-rimskim i judeo-kršćanskim korijenima i Beethovenovoj Devetoj simfoniji.¹⁵ Među brojnim intelektualcima i teoretičarima kulture koji su oštro kritikovali ovakve pristupe i konstruirane europske prošlosti bio je i Edward Said sa svojom poznatom studijom o kulturi i imperijalizmu.¹⁶

Eurocentrični diskurs koji je u prvi plan stavio uspjehe europske civilizacije i humanizma nasuprot nedostataka, stvarnih ili zamišljenih, kod *“nezapadne civilizacije”* dodatno je pridonosio nevidljivosti i omalovažavanju crne i azijske populacije.¹⁷ Druga

13 EU je finasirala rad Jean-Baptiste Duroselle's Europe: A History of Its Peoples (1990) koji je trebao ponuditi jednu eurocentričnu historiju europskih naroda.

14 Schlesinger, Philip. (1994) *Europeanness: a new cultural battlefield?* in H. Hutchinson and A.D. Smith (eds.), *Nationalism*, Oxford: Oxford University Press.

15 Alibhai-Brown, Yasmin. (1998) *Islam and Euro-identity*, Demos Collection, No. 13, special issue *“EuroVisions: new dimensions of European integration”*. 38.

16 Više vidjeti u: Said, Edward. (1993) *Culture and Imperialism*. New York: Vintage Books (Random House).

17 Back, Les and Anoop Nayak. (eds.), (1993) *Invisible Europeans? Black People in the New Europe*, Birmingham: AFFOR.

strana eurocentrizma je "islamofobija". Tu pojavu su određeni intelektualni krugovi prepoznali još 90-tih godina prošlog stoljeća kada su ukazivali da snage desnice nastoje iskoristiti strahove o ugroženosti "Europe" pri čemu sav kriminal najčešće pripisuju muslimanskim fundamentalistima, ilegalnim imigrantima i "lažnim" azilantima.¹⁸

Zagovornici agilnijeg i drugačijeg pristupa kulturi od strane Europske unije isticali su da tzv. "europski model" društva u praksi ne postoji. Taj model društva jedva da je prepoznavao kulturnu raznolikost koja postoji u europskim društvima koja su po strukturi sve više multikulturna. Problem u ranijem pristupu Europske unije bio je pokušaj izgradnje Europe na narodnoj svijesti ujedinjenja naroda oko zajedničkog naslijeđa, a da se pri tome ne marginaliziraju i neisključuju neeuropski narodi i kulture koje su ostale izvan selektivne koncepcije europskog kulturnog naslijeđa. U institucijama Unije dominirao je diskurs po kojem kulturni identiteti djeluju poput koncentričnih krugova, a europski identitet predstavlja samo jedan novi krug koji obuhvata lokalni, regionalni i nacionalni kulturni identitet. Međutim, formiranje identiteta ipak predstavlja složeniji proces nego što to ovaj model pretpostavlja, pogotovo kada se radi o političkim razlikama i pitanjima samouprave.

Antropološka istraživanja identiteta nedvojbeno ukazuju na dualistički i opozicioni proces izgradnje, tj. da ljudi definiraju vlastiti identitet i prema onom šta nisu.¹⁹ Bez obzira gdje i kako se povlačile granice za uključivanje određenih skupina nužno je ostajala određena populaciju izvan zamišljenog kulturnog kruga. U tom smislu za Europsku komisiju je bilo vrlo teško donositi nove mjere

u kulturnoj politici u cilju jačanja europske svijesti i patriotizma, a da ne padne u zamku stereotipa "mi" i "oni", odnosno "naša" i "njihova" kultura. Nije teško uvidjeti kako promoviranje europske kulture može, nehotice, poslužiti kao gorivo rasizmu i ksenofobiji.

Analiza svih ranijih mjera EU kulturne politike pokazala je da je uspjeh bio veći tamo gdje su mjere bile usmjerena na male, pragmatične intervencije. To su projekti promoviranja manjinskih jezika, književnih prijevoda, poboljšanje pristupa muzejima i galerijama, mobilnost kulturnih radnika i druge slične aktivnosti. Unija je daleko manje bila uspješna sa ambicioznim planovima konstrukcije "europskog područja kulture". Nova promišljanja kulturne politike bila su nužna kako bi kulturna raznolikost bila više uvažena. Eurocentrične pristupe bilo je potrebno staviti na provjeru, a europska kultura nije se mogla ograničiti samo na zbir najboljih umjetničkih djela iz svake države. Važno je znati da kultura nije statična kategorija niti je ograničena na pitanja naslijeđa, turizama, medija, industrije zabave ili umjetnosti.²⁰ Ona predstavlja stalan proces pregovora, razmjene i sinkretizma iz čega nastaju nove forme kulture i identiteta.

Teško je govoriti o uspješnim kulturnim politikama bez kulturne demokratije. Ona podrazumijeva davanje glasa manjinama (etničkim, vjerskim, jezičkim i svim ostalim), kao i predstavnicima većinskih kultura. To je način promoviranja tolerancije i poštivanje razlika. Jedino na takav način se prepoznaje i uvažava njihov doprinos europskoj kulturnoj raznolikosti i pluralizmu. Na suprot tome je već pominjana ideja o uspostavljanju europskog područja kulture na temeljima kršćanske tradicije i naslijeđu klasičnih civilizacija.

18 Runnymede Trust, (1997) Islamophobia, London: Runnymede Trust.

19 Shore, Cris. (1993) Inventing the People's Europe: critical reflections on EU cultural policy, Man: Journal of the Royal Anthropological Institute, Vol. 28, No. 4, p. 779-800.

20 European Commission, (1996) First Report on the Consideration of Cultural Aspects in European Community Action, document COM(96)160, 17 April, Brussels: European Commission.

Početakom 90-tih bilo je jasno da Europska unija svoj fokus interesa i djelovanja mora pomjeriti sa "jedinstva" i usmjeriti ga ka intenzivnijoj promociji *kulturne raznolikost* u vlastitom pravnom sistemu. Narodi Europe sami trebaju kreirati međusobne odnose i čuvati raznolikost svoje baštine što je u skladu s važećim načelom supsidijarnosti u oblasti kulture. Na taj način biće jasno naglašeno da ne postoji samo jedna već više "europskih kultura", što bi bio prvi korak ka inkluzivnoj, demokratskoj i pluralističkoj perspektivi europske kulture.

Na kraju ovog kraćeg pregleda razvoja EU kulturnih politika važno je još istaknuti da ni Ugovor iz Amsterdama (1997./1999.) nije donio veće promjene. Razlika je više tehničke naravi jer je područje kulture umjesto članom 128. u novom ugovoru tretirano članom 151. Određena novina predstavlja audiovizuelna oblast i mediji koji su uvedeni u politiku Unije. Ta politika zasnivala se na poštivanju principa konkurencije, javnog interesa i kulturne raznolikosti. U segmentu audiovizuelnih politika europski zvaničnici iskazali su posebnu zabrinutost prema holivudskoj produkciji i američkom izvozu televizijskih programa. Njihov stav je podrazumijevao da takvi procesi predstavljaju oblik kulturnog imperijalizma koji ozbiljno potkopavaju integritet europske kulture i da je nužno napraviti odbranu europske kulture od globalizacije, što se u konkretnom slučaju odnosilo na "amerikanizaciju". EU politička elita još uvijek je holivudske filmove, hamburgere, plave traperice, jazz glazbu i japansku robu široke potrošnje postavljala izvan europskog kulturnog konteksta, a jedan dio njih i danas ima takav stav.

Nakon Amsterdamskog ugovora objavljen je dokument Opće uprave za istraživanje politika Europske komisije pod nazivom

"Kulturne industrije i zapošljavanje u zemljama Europske unije" u kojem je razmatrana društvena i ekonomska dimenzija, te poticanje kulturnih aktivnosti i njihov uticaj na otvaranje novih radnih mjesta.²¹ Drugačiji odnos prema kulturi otvorio je i nove mogućnosti financiranja kulturnih projekata uvođenjem posebnih programa podrške kao što su *Ariane*, *Kaleidoscope* i *Raphael*, da bi njih u novom milenijumu naslijedila *Kultura 2000*, zatim *Kultura 2007-2013*, *Media 2007* i *Media Mundus* pa sve do aktuelne *Kreativne Europe* za period 2014.-2020. godina. Krajnji cilj navedenih programa Unije bio je osigurati uvjete za veću konkurentnost njenog kulturnog i kreativnog sektora na međunarodnom nivou. Oni su trebali potaknuti razvoj europske kulturne industrije i promovirati vrijednosti njene kulturne raznolikosti. A kako su milioni ljudi već radili u kulturnim industrijama na kulturu se počelo gledati i kao važan ekonomski faktor i vrijedan izvor kreativnosti i inovacija. I prema posljednjem izveštaju Europskog parlamenta o EU politikama u oblasti kulturne i kreativne industrije kulturne i kreativne industrije postale su motori velikog kapaciteta za ekonomski rast. Predstavljaju 11,2% svih privatnih preduzeća i zapošljavaju više od 12 miliona ljudi na puno radno vrijeme, što predstavlja 7,5 % svih zaposlenih na nivou Unije. Navedene industrije stvaraju otprilike 509 milijardi EUR dodane vrijednosti za bruto društveni proizvod (BDP), odnosno 5,3% ukupnog BDP-a u EU-u.²² Uz ovaj vrlo značajan ekonomski doprinos važnost kulturnih i kreativnih industrija leži u činjenici da su povezale grane umjetnosti, kulture, biznisa i tehnologije.

ZAKLJUČAK

Sumirajući sve navadeno želimo naglastiti da historijat razvoja kulturnih politika

21 Directorate General for Research, Division for Policies on Social Affairs, Women, Health and Culture, Cultural industries and employment in the countries of the European Union, 1999.

22 European Parliament, A8-0357/2016, 30.11.2016, REPORT on a coherent EU policy for cultural and creative

Europske unije na određeni način naglašava tenziju između zagovornika većih sloboda kod trgovine kulturnim dobrima i uslugama unutar Europe i onih koji su namjeravali mobilizirati kulturu kao obrambeni štit za suprostavljanje opasnostima globalizacije. Tek krajem 80-tih prošlog stoljeća sazrijeva spoznaja o neiskorištenom potencijalu kulture u rješavanju društvenih i ekonomskih pitanja, a nova faza u razvoju EU kulturne politike nastupa nakon Maastrichta kada je dobila pravno uporište. Važno je naglasiti da za oblast kulture na nivou Unije od samih početaka važe principi supsidijarnosti, čime je članicama omogućeno zadržavanje autonomije u pogledu nacionalnih kulturnih politika.

Evolucija odnosa prema kulturi posebno postaje vidljiva na primjeru programa Zajednice posvećenih ovom sektoru. Oni su dizajnirani kao finansijski instrument EU kulturne politike usmjerene na stvaranje zajedničkog europskog kulturnog prostora kroz podsticanje saradnje kulturnih radnika, podršku transnacionalnoj mobilnosti kulturno-umjetničkih djela i intenziviranje međukulturalnog dijaloga. Aktuelni EU programi u kulturi značajno doprinose ostvarenju strateških ciljeva Unije. Intencija Komisije bila je da sve nove programe i aktivnosti stavi u funkciju ostvarenja ciljeva *Strategije Europa 2020* za dobro osmišljen, održiv i inkluzivan rast.

Pravno uporište za aktuelne programe u kulturi imala je u članu 167. (u ranijim ugovorima član 151. odnosno 128.) Ugovora o funkcioniranju Europske unije. Član 167. obavezuje i Uniju i zemlje članice na poticanje saradnje sa zemljama europskog susjedstva i relevantnim međunarodnim organizacijama, a posebno s Vijećem Europe. Lisabonski ugovor obavezuje članice Unije da uzmu u obzir sve kulturne aspekte u svim svojim aktivnostima kako bi se obezbjedila

podrška različitih kulturnih inicijativa, ne samo kroz programe namjenjene direktno za oblast kulture, već i druge sektorske politike i programe Unije koji se mogu povezati sa potrebama u kulturi, kao što su fondovi za nauku, obrazovanje, okoliš i strukturni fondovi.

SUMMARY "A BRIEF OVERVIEW OF THE DEVELOPMENT OF CULTURAL POLICIES OF THE EUROPEAN UNION"

The history of the development of European Union cultural policy in some way emphasizes the tensions between advocates of greater freedom of trade in cultural goods and services within Europe and those who intend to mobilize culture as a defence shield to counter the threat of globalization. From the end of the 1980s, comprehension of cultural potential in solving social and economic issues enhances, and a new phase in the development of the EU cultural policy emerged after Maastricht when it gained a legal foothold. It is important to emphasize that in the area of culture at the Union level, the principle of subsidiarity applies, which has enabled retention of autonomy in relation to national cultural policies. The evolution of relation to culture is particularly evident in the example of the Community programs dedicated to this sector. They are designed as a financial instrument of the EU cultural policy aimed at creating a common European cultural space by encouraging the cooperation of cultural workers, supporting transnational mobility of cultural and artistic works and intensifying intercultural dialogue. The Commission's intention was to put all new programs and activities in line with achievements of the objectives of the Europe 2020 Strategy for well-designed, sustainable and inclusive growth. The European Union get a legal basis for current cultural programs in Article 167 of the Treaty on the Functioning of the European Union. The Lisbon Tre-

aty obliges EU members to take into account all cultural aspects in all their activities to provide support for various cultural initiatives, not only through programs specifically targeted at the field of culture, but also other sectoral policies.

LITERATURA

1. Alibhai-Brown, Yasmin. (1998) *Islam and Euro-identity*, Demos Collection, No. 13, special issue "EuroVisions: new dimensions of European integration".
2. Back, Les and Anoop Nayak. (eds.), (1993) *Invisible Europeans? Black People in the New Europe*, Birmingham: AFFOR.
3. Council of Europe. (2013) *The intercultural city step by step, Practical guide for applying the urban model of intercultural integration*, Council of Europe, Strasbourg Cedex.
4. Directorate General for Research, Division for Policies on Social Affairs, Women, (1999) *Health and Culture, Cultural industries and employment in the countries of the European Union*.
5. Duroselle, Jean Baptiste. (1990) *Europe: a History of its Peoples*, London, England.
6. European Commission. (1988) *A People's Europe. Communication from the Commission to the European Parliament*, document COM(88)331 final, 7 July, Brussels.
7. European Commission. (1992) *Treaty on European Union*, Maastricht, Luxembourg.
8. European Commission. (1996) *First Report on the Consideration of Cultural Aspects in European Community Action*. document COM(96)160, 17 April, Brussels.
9. European Council. (1989) *Directive, The Television without Frontiers (TWF)*, (89/552/EEC), amended by Directive 97/36/EC of the European Parliament and of the Council of 30 June 1997.
10. European Parliament. (2016) A8-0357/2016, 30.11.2016, *REPORT on a coherent EU policy for cultural and creative industries (2016/2072(INI))*.
11. Runnymede Trust. (1997) *Islamophobia*, London: Runnymede Trust.
12. Sandell, Terry. (1997) *Cultural issues, debate and programmes*, in P. Barbour (ed.), *European Union Handbook*, London: Fitzroy Dearborn.
13. Schlesinger, Philip. (1994) *Europeanness: a new cultural battlefield?* in H. Hutchinson and A.D. Smith (eds.), *Nationalism*, Oxford: Oxford University Press.
14. Scott, M. Louise and Kirby, Simon. (1995) *More Bread and Circuses. Who Does What in Europe*, London: Arts Council of Great Britain.
15. Shore, Cris. (1993) *Inventing the People's Europe: critical reflections on EU cultural policy*, *Man: Journal of the Royal Anthropological Institute*, Vol. 28, No. 4.
16. Shore, Cris. (2001) *The cultural policies of the European Union and cultural diversity*, Research position paper 3, in *Differing Diversities Transversal Study on the Theme of Cultural Policy and Cultural Diversity* (by Tony Bennett), Council of Europe Publishing.
17. European Economic Community. *Treaty of Rome*, 1957.
18. <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/cult/members.html> (05.03.2018.)
19. Said, Edward. (1993) *Culture and Imperialism*. New York: Vintage Books, Random House.